

Vakolia Z., Popadych B. Selection of teaching technologies for development of soft skills in higher education students during martial law

The article substantiates the learning technologies for the development of soft skills in students of higher education institutions during martial law. The research methods used are the analysis of literature and information sources on the research problem, generalization of theoretical concepts of teaching technologies and development of soft skills in students of higher education institutions. The results of the study are as follows: it is proven that soft skills (or flexible skills) during the war are a set of non-specialized professional skills that are important in force majeure circumstances, which are responsible for the successful completion of the task, high productivity and are overarching, that is, not related to a specific subject area. It is found that flexible skills, unlike professional skills in the traditional sense, do not depend on the specifics of a particular job, and are closely related to personal qualities and attitudes (responsibility, discipline, ability to make quick decisions), as well as social skills (communication, in particular, listening) in a team, emotional intelligence, and organizational skills (time management, leadership, in volunteer activities, in the Armed Forces of Ukraine, solving military problems, critical thinking, etc.) It is formulated that learning technology is an organization of the learning process in which students and teachers perform clearly defined actions and functions to perform certain operations; it is found that the structure of learning technology is a system of certain operations, technical actions and functions of students and teachers; a graphical structure of learning technology is developed; it is argued that such learning technologies as project-based learning, problem-based learning, game and case technology, creation of subject-developmental environment, cooperative learning, research activities are the most effective in the curricular and extracurricular activities of a higher education institution under martial law.

Key words: soft skills, teaching technology, technological approach, student, higher education institution.

УДК 37.017:159.947-053.6:[379.81:796]

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.10>

Васильєв Г. А.

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ
У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СПОРТИВНОГО СПРЯМУВАННЯ**

В статті обґрунтовано модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Наголошується на особливостях підліткового віку (прагнення до самореалізації, самовдосконалення, наслідування; бажання бути «першим», зайняти гідне місце у колі ровесників, досягти поваги, визнання, задовольнити потреби в динамічному русі, новизні, різноманітних емоціях, спілкуванні та ін.), що є сприятливими щодо формування вольових якостей особистості (рішучість, ініціативність, наполегливість, цілеспрямованість, витримка), зокрема, у закладах позашкільної освіти спортивного спрямування.

Мета статті – розробити та схарактеризувати модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування.

У дослідженні схарактеризовано основні позиції, яких необхідно дотримуватися в процесі створення моделі формування вольових якостей та представлено авторську модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування, що базується на системному, діяльнісному, особистісно-орієнтованому підході та репрезентована в схематичній єдності методологічно-цільового, змістовно-процесуального, оцінювально-результативного блоків.

Модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування розглядається як теоретичне узагальнення та схематичне відтворення фундаментальних складових цілісного процесу організації роботи позашкільних закладів спортивного спрямування у контексті формування вольових якостей.

Матеріали дослідження можуть бути використані у організації діяльності позашкільних закладів спортивного спрямування, закладів загальної середньої освіти з метою формування вольових якостей учнів. Подальших досліджень потребує проблематика удосконалення шляхів формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Ключові слова: моделювання, модель, вольові якості, підлітковий вік, позашкільні заклади спортивного спрямування, формування вольових якостей підлітків, модель формування вольових якостей підлітків, процес формування вольових якостей.

До основних завдань позашкільної освіти належить, зокрема, набуття соціально-громадського досвіду, вдосконалення фізичного розвитку особистості, організація змістовного дозвілля, відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я [9]. Особливості підліткового віку (прагнення до самореалізації, самовдосконалення, наслідування; бажання бути «першим», зайняти гідне місце у колі ровесників, досягти поваги, визнання, задовольнити потреби в динамічному русі, новизні, різноманітних емоціях, спілкуванні та ін.) є сприятливими щодо формування вольових якостей (рішучість, ініціативність, наполегливість, цілеспрямованість, витримка) у закладах позашкільної освіти спортивного спрямування.

Змістова характеристика вольових якостей особистості, визначення потенціалу засобів фізичної культури у формуванні вольових якостей учнів, особливості підготовки майбутніх педагогів до означеного процесу висвітлена у працях П. Артюшенко, Ю. Дубовик, І. Дудник, В. Желанової А. Лайчук, Ю. Пронь, О. Язловецької та ін. [1; 4; 5; 7; 10; 11; 14].

Створення педагогічних моделей, використання моделювання в освітньому процесі, зокрема, з метою формування соціально-активної особистості, розвитку морально-вольових якостей досліджували науковці С. Гончаренко, О. Дубасенюк, К. Жукотинський, К. Окушко, Н. Токарева та ін. [2; 3; 8; 12; 13].

Дослідник К. Жукотинський пропонує модель узгодження параметрів активності учнів і реалізації їх потреб у тренувальній діяльності й підвищенні спортивної майстерності. Така модель, на його думку, має передбачати наявність спонукальної поведінкової сфери та сфери самореалізації учнів. Їх складовими є: самоціль занять фізичною культурою і спортом; самоутвердження; визнання в сім'ї, успіх; спортивне визнання; спортивна зрілість; висока спортивна майстерність [8, с. 34].

В основу моделі формування вольових якостей підлітків у процесі фізичного виховання П. Артюшенко закладена структура процесу фізичного виховання з вирішенням обов'язкових завдань оздоровчої, виховної й освітньої спрямованості, а також психолого-педагогічні умови формування вольових якостей [1, с. 13].

Однак, виникає потреба дослідження моделювання процесу формування вольових якостей особистості у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Мета статті – розробити та схарактеризувати модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Наукове моделювання (англ. *scientific modelling*) – визначають як метод дослідження явищ і процесів, що ґрунтується на заміні конкретного об'єкта (суб'єкта) досліджень (оригіналу) іншим, подібним до нього (моделлю). Метод дослідження, що ґрунтується на розробці та використанні моделей називається моделюванням. Моделювання, як універсальний спосіб пізнання світу, використовувався науковцями на різноманітних етапах розвитку людського суспільства. До переваг моделювання належить те, що: моделі є більш практичними для дослідження, ніж вихідний об'єкт. Деякі об'єкти можливо вивчати лише на моделях; моделювання дає змогу виявляти суттєві характеристики досліджуваного об'єкта чи явища, здійснювати глибше дослідження реальності; моделювання завжди передбачає участь в створенні, конструюванні моделі, здійсненні пізнавальної діяльності.

У філософській та педагогічній науці поняття «модель» (від латинського «*modulus*» – «міра», «мірило», «норма», «зразок») визначається як уявно представлена або матеріально реалізована система, що відображає та відтворює об'єкт (явище, процес та ін.) таким чином, що її вивчення дає повну інформацію про даний об'єкт.

До засобів відображення моделі належать: текст, математичне співвідношення, опис, графіка, малюнок, матеріальний об'єкт тощо. У «Енциклопедії освіти» педагогічна модель позиціонується як «...матеріально-реалізована система, котра відображає або відтворює природний чи соціальний об'єкт дослідження і здатна змінювати цей об'єкт так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно нього» [6, с. 516].

Однак, як справедливо зауважує С. Гончаренко, «...жодна модель, навіть дуже складна, не може дати повного уявлення про об'єкт вивчення й точно передбачити його розвиток або описати його траєкторію руху в якомусь власному просторі» [2, с. 120].

У дослідженнях низки науковців Інституту проблем виховання НАПН України наголошується, що «... моделювання надає осмисленості процесу, наочно відображає об'єкт дослідження, дає змогу отримати нову інформацію та екстраполювати її на майбутнє, прогнозувати результат та внести певні зміни до змісту процесу формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні» [13, с. 94].

Таким чином, модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування розглядаємо як графічне зображення та теоретичне обґрунтування структурних і функціональних компонентів специфічної педагогічної підсистеми спортивної діяльності.

На наш погляд, створення моделі формування вольових якостей у позашкільних закладах спортивного спрямування потребує дотримання наступних позицій: структурно така модель повинна повторювати основні компоненти тренувального процесу підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування і включати визначення методологічних підходів, принципів, цілей і завдань, орієнтовної основи дій тренерів, організацію та здійснення роботи з формування вольових якостей у підлітків, моніторинг за її виконанням; змістове обумовлення нормативно-правовими документами, що регламентують проведення занять у позашкільних закладах спортивного спрямування; основні компоненти моделі повинні забезпечувати її спрямованість на конкретизацію та акцентуацію діяльності тренерів щодо формування вольових якостей у підлітків в рамках прийнятих у конкретному закладі програм занять, планів виховної роботи, їх проведення має створювати умови результативної реалізації можливостей різних видів спорту.

Вольові якості особистості (цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість, витримка, рішучість) визначаємо як самостійні, стійкі психічні утворення, зміст яких зумовлений особистим досвідом, сформованими мотивами та установками, що визначають рівень свідомої саморегуляції особистістю власної поведінки, здатністю долати труднощі, що виникають на шляху до досягнення поставленої мети.

Модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування – це теоретичне узагальнення та схематичне відтворення фундаментальних складових цілісного процесу організації роботи позашкільних закладів спортивного спрямування, у контексті формування вольових якостей.

У нашому дослідженні модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування уможливує «включення» підлітків в систему організації тренувальної та виховної діяльності, та сприятиме успішному формуванню вольових якостей.

Успішність формування вольових якостей у підлітків, за нашим переконанням, залежить від правильно обраних концептуальних підходів до розробки моделі та у подальшому її впровадженні у позашкільних закладах спортивного спрямування. Обґрунтована нами модель базується на системному, діяльнісному та особистісно-орієнтованому підходах.

З метою розробки моделі формування вольових якостей у підлітків *системний підхід* застосовується як загальнонаукова основа її створення. Вибір системного підходу обумовлений тим, що формування вольових якостей у підлітків – не просто самостійний і відокремлений процес, а компонент цілісного освітнього процесу. Важливими положеннями *системного підходу* для розробки та реалізації моделі формування вольових якостей у підлітків є функціональний характер цієї системи, наявність системотворчого фактору. Така ознака моделі формування вольових якостей у підлітків є особливо важливою, оскільки процес їх формування суб'єктивний та індивідуальний.

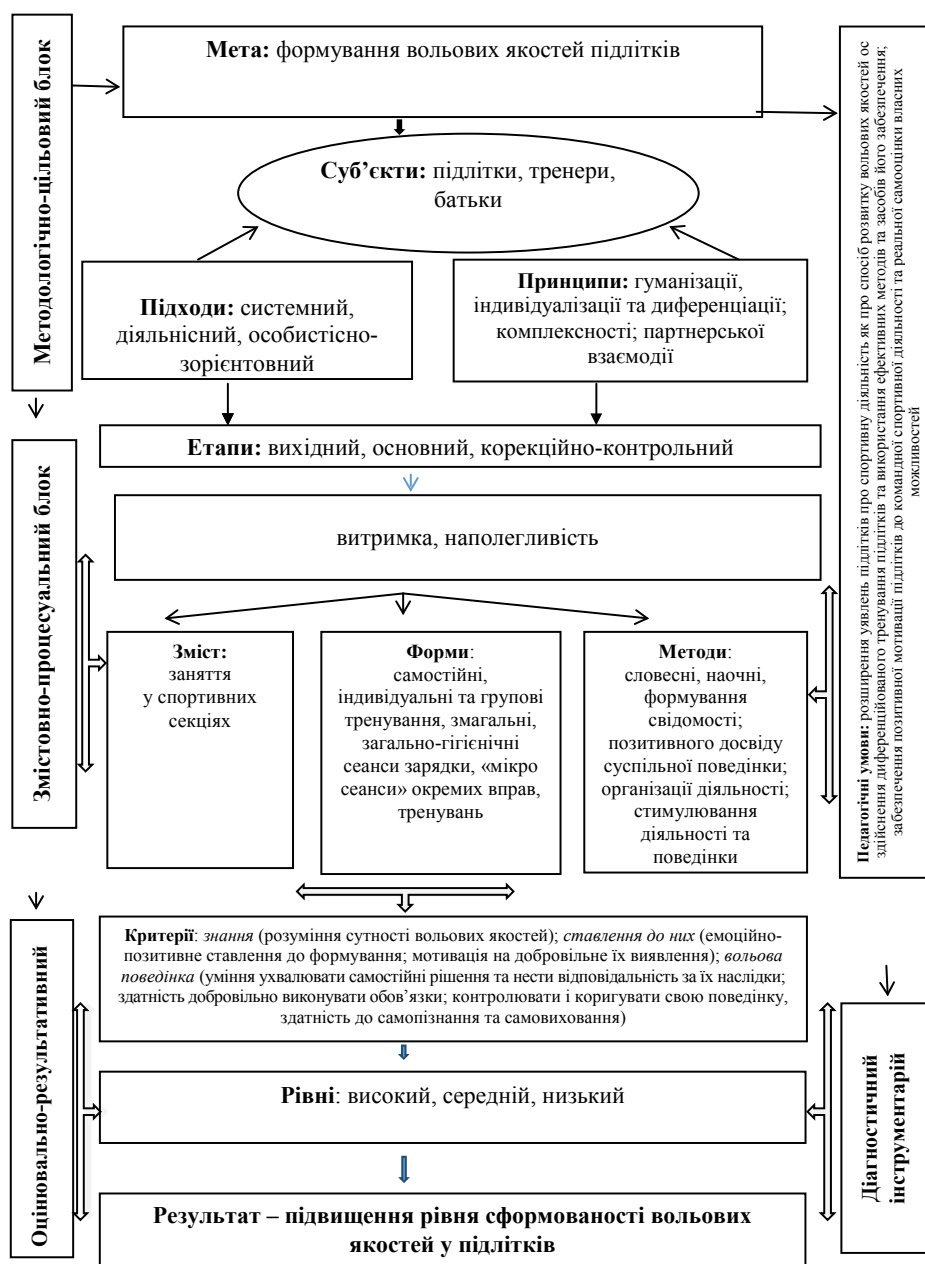

Рис. 1. Модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування

Діяльнісний підхід передбачає формування вольових якостей підлітків завдяки залученню їх до свідомої, самостійної спортивної діяльності, у якій вони розглядалися нами як суб'єкти такої діяльності. Формування вольових якостей здійснюється у процесі набуття підлітками рухових знань, умінь та навичок під час використання потенціалу спортивної діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає урахування вікових особливостей, індивідуальних здібностей, інтересів, потреб, бажань, переконань підлітків, визнання їх самостійності у прийнятті рішень щодо вияву вольових якостей під час діяльності у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Отже, враховуючи теоретичні положення щодо педагогічного аспекту моделювання, конструктивні і змістові вимоги до моделей, авторську модель формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування доцільно репрезентувати в схематичній формі системної єдності методологічно-цільового, змістовно-процесуального, оцінювально-результативного блоків, та схематично подати наступним чином (рис. 1).

Методологічно-цільовий блок визначає мету, завдання, підходи та принципи, що регламентують включення та функціонування спроектованої моделі в системі позашкільних закладів спортивного спрямування.

Змістовно-процесуальний блок моделі включає етапи, зміст формування вольових якостей підлітків та вибір форм і методів роботи з формування вольових якостей, що надають безпосередній вплив на результативність використання потенціалу закладів спортивного спрямування.

Оцінювально-результативний блок передбачає застосування авторського діагностичного інструментарію моніторингу процесу формування вольових якостей у підлітків у ході реалізації моделі, дозволяє здійснювати його у постійному режимі, своєчасно вносити корективи у роботу з формування вольових якостей.

Висновки і пропозиції. Таким чином, методологічними підходами до обґрунтування моделі формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування є системний, діяльнісний та особистісно-орієнтований; складовими моделі – методологічно-цільовий, змістовно-процесуальний, оцінювально-результативний блоки.

Стаття не вичерпує всіх аспектів даної проблеми. Дослідження потребує проблема удосконалення шляхів формування вольових якостей підлітків у позашкільних закладах спортивного спрямування.

Використана література:

1. Артюшенко П. О. Формування вольових якостей старшокласників у процесі фізичного виховання. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2008. Вип. 126. С. 10–14.
2. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця : ТОВ «Планер», 2010. 308 с.
3. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку*: монографія / авт. кол. О. А. Дубасенюк, О. Є. Антонова, С. С. Вітвицька, Н. Г. Сидорчук, О. М. Спінін, Н. В. Якса та ін. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 8–29.
4. Дубовик Ю. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 267 с.
5. Дудник І. О. Формування вольових якостей у студентів у процесі занять фізичною культурою : навч.-метод. посіб. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького 2016. 72 с.
6. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Желанова В. В. Морально-вольові якості особистості як суттєва детермінанта формування «навичок ХХІ століття». *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 2 (41). С. 99–101.
8. Жукотинський К. К. Формування фізичної культури учнів у позашкільних навчальних закладах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : наук. монограф. / за ред. проф. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХІІІ), 2006. № 6. С. 32–37.
9. Закон України «Про позашкільну освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
10. Лайчук А. М. Формування морально-вольових якостей учнів під час тренувального етапу в спортивній школі. *Народна освіта*. Випуск №1(37), 2019 р. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5588
11. Пронь Ю. М. Самовиховання вольових якостей у дітей старшого шкільного віку. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна № 1, 2018. С. 71–79.
12. Токарева Н. М. Моделювання особистісних конструктів підлітків у вимірах освітнього простору: монографія. Кривий Ріг, 2015. 446 с.
13. Формування соціальної ініціативності підлітків у дитячому об'єднанні : монографія / Т. К. Окушко та ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 318 с.
14. Язловецька О. В. Теоретичні аспекти формування вольових якостей у підлітків засобами фізичного виховання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 131, 2021. С. 451–455.

References:

1. Artiushenko, P. O. (2008) Formuvannia volovykh yakosteï starshoklasnykiv u protsesi fizychnoho vykhovannia [Formation of volitional qualities of high school students in the process of physical education]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriiia Pedagogichni nauky*. Vyp. 126. S. 10–14. [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. U. (2010) Pedagogichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam [Pedagogical research: methodological advice for young scientists]. Kyiv-Vinnitsia : TOV «Planer». 308 s. [in Ukrainian].
3. Dubaseniuk, O. A. (2008) Kontseptualni modeli pedahohichnoi osvity: naukovi poshuky ta zdobutky [Conceptual models of pedagogical education: scientific research and achievements] / Profesiino-pedahohichna osvita: suchasni kontseptualni modeli ta

- tendentsii rozvytku: monohrafiia / avt. kol. O. A. Dubaseniuk, O. Ye. Antonova, S. S. Vitvytska, N. H. Sydorhuk, O. M. Spirin, N. V. Yaksa ta in. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. S. 8–29. [in Ukrainian].
4. Dubovyk, Yu. M. (2018) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do formuvannya moralno-volovykh yakosteï uchniv osnovnoi shkoly [Preparation of future physical education teachers for the formation of moral and volitional qualities of primary school students] : dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kharkiv. 267 s. [in Ukrainian].
  5. Dudnyk, I. O. (2016) Formuvannya volovykh yakosteï u studentiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Formation of willpower in students in the process of physical education] : navch.-metod. posib. Cherkasy : Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. B. Khmelnytskoho. 72 s. [in Ukrainian].
  6. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education] / holov. red. V. H. Kremen. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. 1040 s. [in Ukrainian].
  7. Zhelanova, V. V. (2017) Moralno-volovi yakosti osobystosti yak suttieva determinanta formuvannya «navychok XXI stolittia» [Moral and volitional qualities of the individual as a significant determinant of the formation of "21st century skills"]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu : seriia: Pedahohika. Sotsialna robota.* Uzhhorod : Hoverla. Vyp. 2 (41). S. 99–101. [in Ukrainian].
  8. Zhukotynskiy, K. K. (2006) Formuvannya fizychnoi kultury uchniv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh [Formation of physical culture of students in extracurricular institutions] / Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu. nauk. monohraf. za red. prof. S. S. Yermakova. Kharkiv: KhDADM (KhKhPI). № 6. S. 32–37. [in Ukrainian].
  9. Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» [Law of Ukraine "On extracurricular education"] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
  10. Laichuk, A. M. (2019) Formuvannya moralno-volovykh yakosteï uchniv pid chas trenuvannia etapu v sportyvniï shkoli [Formation of moral and volitional qualities of students during the training stage in a sports school]. *Narodna osvita.* Vypusk № 1(37). URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5588 [in Ukrainian].
  11. Pron, Yu. M. (2018) Samovykhovannia volovykh yakosteï u ditei starshoho shkilnoho viku [Self-education of volitional qualities in children of high school age]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna* № 1, S.71–79. [in Ukrainian].
  12. Tokareva, N. M. (2015) Modeliuvannia osobystisnykh konstruktiv pidlitkiv u vymirakh osvithnoho prostoru [Modeling of personal constructs of teenagers in dimensions of educational space] : monohrafiia. Kryvyi Rih, 446 s. [in Ukrainian].
  13. Formuvannya sotsialnoi initsiatyvnosti pidlitkiv u dytiachomu ob'iednanni [Formation of social initiative of teenagers in a children's association] : monohrafiia / T. K. Okushko ta in. Kharkiv : «Drukarnia Madryd», 2015. 318 s. [in Ukrainian].
  14. Yazlovetska, O. V. (2021) Teoretychni aspekty formuvannia volovykh yakosteï u pidlitkiv zasobamy fizychnoho vykhovannia [Theoretical aspects of the formation of willpower in teenagers by means of physical education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova.* Vypusk 131, S. 451–455. [in Ukrainian].

Vasiliev G. Model of the formation of the vocational qualities of adolescents in out-of-school sports institutions

The article substantiates the model of the formation of willpower of teenagers in extracurricular sports institutions.

Emphasis is placed on the peculiarities of adolescence (the desire for self-realization, self-improvement, imitation; the desire to be "first", to take a worthy place among peers, to achieve respect, recognition, to satisfy the needs for dynamic movement, novelty, various emotions, communication, etc.), which are favorable for the formation of strong-willed qualities of the individual (determination, initiative, perseverance, purposefulness, endurance), in particular, in institutions of extracurricular sports education.

The purpose of the article is to develop and characterize a model of the formation of willpower of teenagers in extracurricular sports institutions.

The study characterizes the main positions that must be followed in the process of creating a model for the formation of strong-willed qualities and presents the author's model for the formation of strong-willed qualities of adolescents in extracurricular sports institutions, which is based on systemic, activity-based, person-oriented approaches and is represented in the schematic unity of methodological and objective, content-procedural, evaluation-resultative blocks.

The model of the formation of strong-willed qualities of adolescents in extracurricular sports institutions is considered as a theoretical generalization and schematic reproduction of the fundamental components of the integral process of organizing the work of extracurricular sports institutions in the context of the formation of strong-willed qualities.

Research materials can be used in the organization of activities of extracurricular sports institutions, institutions of general secondary education for the purpose of forming willpower of students. The problem of improving the ways of forming willpower of teenagers in extracurricular sports institutions requires further research.

Key words: modeling, model, volitional qualities, adolescence, extracurricular sports institutions, formation of volitional qualities of teenagers, model of formation of volitional qualities of teenagers, process of formation of volitional qualities.